

BAKAJSZA ANDRÁS

## Költő a sebzett világban

### Arcképvázlat Tóth Krisztina portréjához

Végig én legyek ő.  
Legyen a vers nyitott szem,  
vízzel telő tüdő.

(Lélek)

Tiszabezdédén, ebben az Árpád-kori, felső-szabolcsi faluban, akár a helységjelző táblákon is föltüntethetnék: Itt a Költészet Napja ünnepnap. Az itteniek nemcsak olvasni, hanem hallani és mondani is szeretik a verset. Lehetőleg könyv nélkül és együtt, a Költészet Napja tájt a Faluház kerti színpadán – a verskedvelő polgármester társaságában. Máskor, telente sűrűbben, tágas könyvtárunkban, amikor megint a szépirodalomé a fő szerep, hogy utat lelne a lélek a megértéshez, a megbocsátáshoz és a szeretethez.

A Felső-Tisza-vidéki Bezdédén másodjára köszönthettük a mai magyar költészet reprezentáns képviselőjét, a szép magyar beszédű s nagyszerű versmondó Tóth Krisztinát. E sorok íróját (irodalmi összejövetelek olykori előadóját) érte a váratlan megtiszteltetés: gombolyítaná a beszélgetés fonalát, a beszélgetés fonalát mesterien sodró-pörgető lírikus-és prózaíróval. Ez a szabadtéri színpados dialógus maga volt a Földadat, a gordiuszi csomó. Miként tudom kibogozni költészetének művészi egésszé szőtt szálait? Eleddig figyelmetlen voltam és bizonyára provinciális; keveset tudtam az ezredvég s az új ezredelő nagytehetségű s mindig nagy várakozást keltő írástudójáról. Valamit a legkisebbeknek szóló s gyerekkörökben kapós verseiről. Aztán egy episztolára leltem Fazekas István (volt kisvárdai tanítványom) *Bennem csillagok égnek* c. verskötetében. A *Levél Tóth Krisztinának* fölidézi költői indulásukat, Kriszta szép sikerét a Sárospatai Diákkörök és Diákköltők pályázatán. S elismeréssel szól – klasszikusoknak kijáró időmértékben – élvonalba érkezéséről: „Szép szavaidban fényes arany van,/ hárfád életet ad...”

Nos, körülvettem magam Tóth Krisztina-verseskönyvekkel, az 1989-es *Őszi kabátlobogástól* a 2016-os évjáratú *Világadapterig*. Csakhogy a Tóth Krisztina-művek föladják a leckét. Erős értelmi-érzelmi töltésükkel megindítanak/megrendítenek, fölírznak, nyugtalanítanak; szembenézésre, végül pedig önmagunk változtatására készítetnek. Így hát mondani kell, továbbadni őket, hogy a jelenkori költészet távolában élők is találkozzanak velük újra és újra, s kedvet kapjanak egy-egy ismertető böngészéséhez.

Mondanivalóhoz mottót a legutóbbi, a *Világadapter* című kötetből választottam: a *Léle* záró szakaszát. A lírai alany, a költői én föltétlen, teljes és mindvégigleni azonosulása a személyes névmással szólított verssel, a *Mindvégig* Arany Jánosát asszociálhatja egy pillanatra: „Tárgy künn, s te magadban-/ És érzem az van...”. Vagy Orbán Ottót, a kíméletlen kór szorításában írói és emberi tartását őrző költőt. „Verseim szédüléstől szédülésig imbolyogva költöm.” Semmi nem ment föl a halálig tartó munkavégzés kötelessége alól. A versre figyelők s a verskedvelők táborának, körének megcsappanása sem.

Sokat változott persze, különösen az ezredév s az új évezred óta költő és költői szerep/hivatás/küldetés. A három „T”-t (támogatott, túrt, tiltott) fölvonultató kádári-Aczél György-i irodalompolitika múltán egyszerre vége szakadt a szájrálatos időknek. Fölzabadult a szó, az irodalom másmilyen kihívásokkal találta szemben magát. Emberformáló varázsa révén önmagunk és világunk jobb megértésében nyújt segítséget, míg eszmélető hatásánál fogva a rádöbbenő, fölismerő, készségünket csiszolja. Egy-egy koponyánkba hatoló meglátás évek, évtizedek múlva is átvillámlik rajtunk súlyával, s igazságával. Szabó Lőrincé pl., a *Te meg a világ*: „Ha fáj is, értsd meg: a világ nemcsak terád hasonlít.” A *Világadapter* verskötetcím égkék alapszínű borítón egy könnyed, kecses vitorlázógép alatt olvasható messze kéklő, hófödte hegycsúcsok fölött. A hátsó könyvfedőn rejtélyes verssorok: a *Dal a titkos életről*, négy kétsoros a tizenkettőből, középről kiragadva: *Titkos életem állomás, amelyen a vonat átbog, / csönd lesz és vaksötét, amire tízig számolok...* Belül a költő arcképe mosolyosan, mintha Madách világdramájából hozná elő Éva melengető szavait: „E földre csak mosolyom hoz gyönyört, mely napsugár gyanánt száll egy-egy arcra.” Szemben vele két bekezdésnyi fülszöveg, amiből az első mondatot idézem csak: „A *Világadapter* megjelenése ünnep.” Maga a hatvanhárom soros alkotás s főként a *Hosszúalvó* ciklus drámai módon jelzi, kiáltani szeretné olykor a belső, külső, itthoni és nagyvilágbeli kataklizmákat, a gyógyíthatatlan vagy nehezen gyógyuló sebesüléseket. A „közérzeti” költő ars poeticái a személyes tanúságtételt hangsúlyozzák a fölsimert, föltárt (sors)csapások, föld- és lélekrengek hatásos művészi megformálásban.

Első verseskönyve *Őszi kabátlobogás* (1989) alkotási módszerét körvonalazza: *Menj, érij hozzá a részletekhez. / Vad közelségből nézd meg őket... Meztelen bőr, ezerszeres nagyítás...* – olvashatjuk a *Zenélődoboz*ban. *Keret vagyok. / megőrjökö, átfogok...* – mondja a *Porhó* (2001) *Sajnálom* c. versében. Mire képes a szó művészete?: *... nyitott szemmel a mélyben... írrok többezer évet / lakni egy mozdulatban / beírni a sötétet...* – íme, a magára rótt földadat. (*Síró ponyva, Agyafutár*, 2004). S már előbb, a *Porhó*-kötetben egyből élesre fent kérdést szegez önmagának: *Harminkettő hogy telhetett? / Hogy múltak el a napok, hetek? / Letelt, / s hitelt / / nemigen ad már a jelen.* A játékosan komoly József Attila-i versformában otthonos költő számot tart lelkiismeretének színe előtt, s csak magában keresi az okot: miért nem tett többet a kötelességénél? Kamatoztatta-e kapott s szerzett talentumait, jól sáfarkodott-e az út feléhez közelítő idejével? *... mire volt jó / barminckét éven át e porhó... így fog eltelni, élni ez?* A „Mi dolgunk a világon?”-kérdést tovább feszegeti, nem ad fölmentést magának.

A *Futrinka utca* (Magas labda, 2009) tovább játékosítja ugyanezt a formát, ám az elégedetlenség átüt a pergő sorokon, sorvégi összecsengéseken s a szándékolt kancsal rímeken: ... *halál/ha lel/ / utat is hozzáánk, nem vagyunk/futó fonál csak, filc, magunk/ helyett.*

A világon mindenütt nem lehetünk otthon, de „valahol” igen, Ábelként pl. a Hargitán. Tóth Krisztina föltételezésével számolnunk kell: *ha nem lesz léte ottbóna ...*, megóvja-e a még megvirágzó szerelem, az egymásban bízó barátság, a verseitől sokat várók nemzedéke? Megérintve az idő múlásától s az elmúlástól, változatlanul magasra üti a labdát, miközben a legfontosabb életmozzanatokra figyel, az emberközi viszonyokra s szakadásukra, a fájdalom arcaira, esendőségünkre, tudván, hogy *van egy öböl a szívből*. (A létkérdéseket fölvető Rilke „érzelmi majorság”-nak nevezi.) Erre építve tovább kell vinni Pilinszky *Intelem* c. költői hitvallását: „Ne a lélekzetvételt. A zihálást.” A szenvedés árkait mondja el a nyelv, a mi mindennapi kenyerünk. S örömeinket, játékosságunkat, mint művészetterápiát.

Tóth Krisztina 1989-cel kezdődő költői pályájának első két évtizede komoly számadási előkészületként értékelendő. Ötven felé haladtában fölerősödik benne az ötven éves, számadás-végző Kosztolányi írói magatartása. A *Nyugat* klasszikusa – meghatározva középkorának éveit – mesterévé vált a nagy számadásban is. Hogyan őrizhetjük meg lelkünk és gerincünk egyenességét? „... nézz szét,/szemedben éles fény legyen a részvét... Mi lenne a világ nélkülünk?”

A többnyire a hétköznapiak részleteiből kiinduló s időközben mesterré vált tanítvány szinte észrevétlenül emeli föl alkotásait egyetemes emberi szintre, a te is érintett vagy, a veled is megeshet fölismerés, vagyis a végül is ezt üzenem szintjére. *Legyen a vers nyitott szem*. Hadd zúduljon bele váratlanul a sötét látvány: a tengerbe dőlt olaj, a tizenhét tonna sűrű haj, ahogyan az eddigi utolsó kötet utolsó ciklusának záró verse, a *Hosszúalvó* megörökítette.

*Lék*. A dolgok közepébe azonnal belehasít ez a három betű (minden előkészítés nélkül), in medias res a fölütés is: *Fekete víz szülötte, süket álom./ Lassan ússzon feléd:/ felbillent tankhajó az óceánon.* (A Mexikói-öbölbeli katasztrófát a *Hosszúalvó* is érintette.) Az emberi hajjal végzett összegyűjtési kísérlet a második világháborús halállágerek hajhegyeit rögvést asszociálja. Az elhivatott költő az eljövendőkért is felelős, egészen *Hosszúalvó*vá válásáig. A világkereskedelem vámszedői nem élik át azt, amit a nyelv művésze, ők óvakodnak az azonosulástól: *Legyen a vers lék,/a füstként szívárgó olaj,/ a fészkes, mozdulatlan ég*. Hol a segítség? A költői szó és kép éppen lényeglátásánál fogva képes fölrázni a dermedt közönybe süppedteket.

Tanúságtevés és vészjelzés: *Legyen ... felsapó,/ távolodó sirály... Legyenek szürke fák is,/ ha a vers azt akarja*. Mintha az Apokalipszist lapoznánk vagy Pilinszky *Apokrifjét*. „...a dal szüli énekesét” – Babits paradoxona szerint. A XXI. századi lírai műnem nyelvi-képi eszközökkel, alakzatokkal, stíuselemekkel adjon hangot az elhallgatásnak, az alig-mondhatónak, s mindenkor a szótalán szenvedésnek. Legyen, legyen, legyen..., a költői teremtést visszhangozzák a rövid, tömör sorok. *Legyen vízzel telő tüdő*. Légszomj, lemerülés, halálfélelem. Telten zengő, bravúros (több szóra s négy szótagra kiterjedő) rímek erősítik a hanghatást: ébredésben-mélybe mégsem; semmi nyom, jel-helikopter.

Két „rokonvers” veszi közre a *Léket*, a *Felejtő* s a már említett *Hosszúalvó*. *Kering a Föld, álmában nem érti meg a végtelent...* Tájfunok, erdőtüzek, világúrszennyezés, háborúk... s a végén: *halott vizek színén lebegve úszó záptojás*. Fölmentés nincs: *Hol jártál, Hosszúalvó... emlékszel-e tajtékos életedre...* Ez a földi lét egyetlen esélyünk; *amit rövid életed radarja látott, el kell mondani*. „A század legérzékenyebb embere”, Rilke kérdezi ma is: „Mért vagyunk itt?” S a válasz: „A dolgokat mondd.”

Az előző kötet, a *Magas labda*, nyitó szimfóniája (*Hangok folyója*) bizonyosságot és feladatot fogalmaz meg: *van a szavak folyása mentén, kell legyen/egy titkos hely... aminek neve van, de nincs kimondva*.

Metszet a világból a vers, s ebben a metszetben rés nyílik a világra. Ha pedig egy verségészből „csak” bizonyos részeket/pontokat emel át saját alkotásába, újraalkotásába a költő, akkor különös átírat keletkezik, s ebből nyílik rés a klasszikus vagy kortárs magyar költészet csúcsaira és a változat alkotójára. Ha taníthatnék még magyartanárként, követném Tóth Krisztina kettős haszonnal járó módszerét: előbb a mai művet venném elő, utána a már kanonizáltat, a történelmünkbe és/vagy irodalomtörténetünkbe beivódott s velünk élő remekművet.

A *Síró ponyvából* a *Varázsolást* és a *Készenléti dalt* ragadom ki mint a nagy nyugatosokhoz méltó költeményt. *Babits Balázsolása*, amiből három sorocskát épített *Varázsolásába* mesteri tanítványa, mindig megrendíti az étellel, halállal számot vető olvasói nemzedékeket. Beteglátogatás a témája a Simon Balázsnak emlékül írt versének. A végére érve megérti vagy legalábbis elfogadja a halandó ember a másíthatatlan törvényt: *a tavasz is hozhat különöset*; mikor elötünik a lomb mögötti váz, s *visszavett mindent a volt idő... övé itt minden*. Érted is szól a harang. (Hozzáolvasható a *Babits a betegágyon* Rónay György-vers.)

Hogyan hangozna ma Kosztolányi *Boldog, szomorú dala*? Pontosabban: miként írja át a gyorsan változó világ? Vegyük elő Tóth Krisztina *Készenléti dalát*! Miért bomlik meg öröm és bánat aránya? 28 sor ott, 28 sor itt. Az elégiára hajló Várady Szabolcsnak ajánlott dialógusmű indítása replikázik szinte a „van”-okat soroló Kosztolányival: *Van már elegend, korom is van/hozzá...* Az elegend fölveszi az „Elegend van” jelentését a csömör gyors jelzéseként. A van-nincs a második tagmondatban gondolati-mélységűvé sűrűsödik: *Hogy átgondoljam, ott hogy is van/abol már nincs*. A szójáték, rímjáték halálisan komoly: *az emnulláson... eltűnődtem az elmúláson...*

Három szereplőjű drámai verssel van dolgunk: Kosztolányi után Várady Szabolcs is „hőse” ennek a további parafrázisra való versnek. Hozzá közvetlenül fordul a *Készenléti dal* szerzője: *mi lesz akkor... ha a kamrába nyit az akkor...* Ez új motívum. Épen marad s megvéd-e a *szerелеm celofánja*? Mi tartja meg az életünket? Költőnek plusz egy *élni oka* is van: *mint a gyümölcsnek, be kell érned* majd az *Őszikékkel*. „A rímszálak elkötésé”-vel (Várady Szabolcs ez a szókép) nem szabad sietni.

Negyven soros mindkét mű: az időkülönbség nyolcvan év. A világ veszélyesebb, sérülékenyebb és sebesültebb lett.

A *Magas labda* kötet tovább viszi irodalmi hagyományaink újraértelmezését. Itt most csupán a *Halotti beszédhez*, legelső szövegelemkműhöz kapcsolódó *Vogymuc* című versét említem: *egy ISA [= bizony] rendszámú autó áll/ a ház előtt...*

A *Világadapter* kiszolgáltatottságunkat s a lehetséges védekezési módot állítja középpontba: *A világ közben áramlik észrevétlen, / át a testen, bármikor zárlatot, / túlfeszültséget keltve, nem beszélve/ingadozásáról, bevülről... De: tudja/ bármikor bármikor konvertálni a világot...*

Tempus fugit, mondja a latin, az idő szalad. Az ötvenedik év küszöbére érve arra is megérett a rendkívüli érzékenyséű költő, hogy meglássa „a sápadt időt” (Csokonaié a metafora). *Futamidő* – ez a címe első ciklusának. Találkozáskor kérdéssel hozakodunk elő: *Hogy vagytok? S villan cinkosan rád egy-egy pillanatra/ barátaid arcából a balál.* Itt a megállapítás ideje: *Háromnegyed.* A negyedik negyed jöttékor belénk hasít közös sorsunk: *Ropog a hó, sár meg hamu a testünk...* Nem várt jelek, meghökkentő jelenések intenek: a korosztály behajózása megkezdődött. Magányosodik az ember, felsóhajt a vers: *Jaj, régi telek, hová lettetek? A Memóriakártya* ezt a tompa fájdalmat érezteti, egy kis vigaszt hozva elő: *de bennünk mentve minden emlék...*

Költő a sebzett világban – irtam dolgozatom címűül. Tóth Krisztina majd’ csak három évtizedes költői-írói pályáján emberi reménységünk szerint messze még a betakarítás ideje, a számvetést-számadást pedig rendre elvégzi. Számára *hangokból szőtt báló a világ...* *A látvány mélyén mindig ott a vers.* A tanítvány, a nagymúltú s nem méltatlan jelenű magyar költészet tanítványa azonos című versét ízelve, meg-megállunk hitvalló sorainál. S ha tovább időzünk a költészet értelmét megnevező ars poeticájánál, mégiscsak megerősödünk ingatag hitünkben:... *minden szó hangjegy, és a vers / létünk dalához néma partitúra* melyen – ha jól olvassuk, mondjuk – fölhangzik valamennyi szólam.

Mit kívánjunk Tóth Krisztinának az eljövendőkre? A költészetét kedvelőktől nem telhet több a *Kalevala* két szép, páros rímű soránál: „Ívedet gyönyörűn fud be, / Este az örömbe juss be.”